

Prawo karne - część ogólna

Wydanie 6.

Przejdź do produktu na www.ksiegarnia.beck.pl

ROZDZIAŁ I

ZASADY PRAWA KARNEGO I OBOWIĄZYWANIA USTAWY KARNEJ

Literatura: *K. Buchała, L. Kubicki*, Zasady odpowiedzialności karnej w przyszłej konstytucji, PiP 1987, z. 10; *K. Czajkowski*, Problematyka czasu popełnienia przestępstwa, Pal. 1966, Nr 12; *R. Dębski*, Zasada nullum crimen sine lege i postulat wyłączności ustawy, Acta Universitatis Lodzianis 1922, Folia Iuridica 50; *M. Filar*, Podstawy odpowiedzialności karnej w nowym Kodeksie karnym, Pal. 1997, Nr 11–12; *L. Gardocki*, Zasady obowiązywania ustawy. O reformie prawa karnego, Pal. 1996, Nr 3–4; *B. Kunicka-Michalska*, Zasada nullum crimen, nulla poena sine lege w projekcie KK w świetle norm międzynarodowych, [w:] Problemy kodyfikacji prawa karnego. Księga ku czci profesora Mariana Cieślaka, Kraków 1993; *A. Marek*, Myśl Cezarego Beccarii we współczesnej nauce prawa karnego, Pal. 1994, Nr 5–6; *tenże*, Nowy Kodeks karny – zasady odpowiedzialności, nowa polityka karna, MoP 1997, Nr 12; *J. Mikołajewicz*, Prawo intertemporalne. Zagadnienia teoretycznoprawne, Poznań 2000; *B. Namysłowska-Gabrysiak*, Komentarz do ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny niedozwolone, Kraków 2004; *taż*, Odpowiedzialność karna podmiotów zbiorowych, MoP 2002, Nr 23; *B. Nita, A.R. Światłowski*, Zakaz łącznego stosowania przepisów ustawy dawnej na tle art. 4 § 1 KK, Prok. i Pr. 2001, Nr 3; *A. Spotowski*, Zasada lex retro non agit (geneza, uzasadnienie, zasięg), Pal. 1985, Nr 9; *R.A. Stefański*, Ustawa względniejsza dla sprawcy, Prok. i Pr. 1995, Nr 9; *A.R. Światłowski*, Miejsce popełnienia przestępstwa a odpowiedzialność karna – zarys problematyki, MoP 1993, Nr 4; *A. Światłowski*, O retroaktywności prawa karnego, PS 1994, Nr 3; *A. Wąsek*, Ewolucja prawnokarna pojęcia winy w powojennej Polsce, PPK 1990, Nr 4; *L. Wilk*, Z problematyki tzw. norm intertemporalnych w prawie karnym. Wybrane zagadnienia, PPK 1990, Nr 16; *J. Wojciechowski*, Odpowiedzialność za „stare” przestępstwa pod rządami nowego Kodeksu karnego, MoP 1997, Nr 12; *W. Wróbel*, Zmiana normatywna i zasady intertemporalne w prawie karnym, Kraków 2003.

Orzecznictwo: wyr. SN z 20.9.1991 r., II KRN 154/91, OSNKW 1992, Nr 1; post. SA w Katowicach z 21.10.1998 r., II AKz 277/98, BSA w Katowicach 1999, Nr 2; post. SA w Warszawie z 23.10.1998 r., II AKz 470/98, BSA w Warszawie 1999, Nr 2; wyr. SA w Lublinie z 27.10.1998 r., II AKa 155/98, BSA w Lublinie 1999, Nr 1; wyr. SA w Białymstoku z 29.10.1998 r., II AKa 109/98, BSA w Białymstoku 1999, Nr 4; wyr. SA w Katowicach z 23.12.1998 r., II AKa 228/98, BSA w Katowicach 1999, Nr 4; uchw. SN z 23.2.1999 r., I KZP 37/98, OSNKW 1999, Nr 3–4; post. SA w Lublinie z 29.3.1999 r., II AKa 109/98, BSA w Lublinie 1999, Nr 2; post. SN

z 19.8.1999 r., I KZP 25/99, OSNKW 1999, Nr 9–10; wyr. SN z 4.4.2000 r., II KKN 335/99, Prok. i Pr. 2000, Nr 9; wyr. SN z 11.10.2000 r., III KKN 356/99, Prok. i Pr. 2001, Nr 2; post. SN z 26.4.2007 r., I KZP 5/07, BPK 2007, Nr 10; wyr. z 13.2.2008 r., IV KK 407/07, BPK 2008, Nr 4; wyr. SN z 9.10.2008 r., WA 40/08, OSNKW 2008, Nr 1, poz. 194; wyr. SA w Krakowie z 8.10.2008 r., II AKa 92/08, KZS 2008, Nr 11, poz. 49.

§ 1. Zasady prawa karnego

I. Zasada odpowiedzialności karnej za czyn

Zgodnie z art. 1 § 1 KK, odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto dopuszcza się **czynu zabronionego**. Ustawodawca wskazuje więc, iż sprawca może ponieść odpowiedzialność karną, jeżeli jego zachowanie będzie czynem. Oznacza to, że prawo karne nie przewiduje odpowiedzialności za poglądy bądź myśli. Nie stanowią czynu w rozumieniu prawa karnego również wszelkiego rodzaju zachowania człowieka pod wpływem przymusu absolutnego (*vis absoluta*), czyli siły zewnętrznej uniemożliwiającej mu swobodne i zależne od jego woli zachowanie oraz przymus względny (*vis compulsiva*), w którym dochodzi do oddziaływania na wolę człowieka środkami fizycznymi lub psychicznymi. Wszelkie działanie człowieka niezewnętrzzone w postaci konkretnego czynu nie jest przedmiotem zainteresowania prawa karnego. Czynem zaś jest działanie lub zaniechanie działania, do którego sprawca był obowiązany. Kodeks karny nie wskazuje definicji pojęcia „czyn”, jednak na gruncie prawa karnego wypracowano wiele teorii, według których wskazuje się, jakie zachowania się człowieka możemy w ten sposób charakteryzować.

Kazus: *Jan K.* podczas pochodu pierwszomajowego głośno wypowiadał swoje poglądy pochwalające ustrój totalitarny. Czy zachowanie *Jana K.* może zostać uznane za czyn i czy w związku z tym poniesie on odpowiedzialność karną?

Zgodnie z zasadą odpowiedzialności karnej wyłącznie za czyn, prawo nie może karać za poglądy. Jednak ustawodawca uznał, iż publiczne uzewnętrznienie tych poglądów może być uznane za czyn w rozumieniu prawa karnego. Uzewnętrznienie to przejawia się właśnie w elemencie publiczności działania sprawcy. Zgodnie z art. 256 § 1 KK, „Kto publicznie propaguje faszystowski lub inny totalitarny ustrój państwa (...) podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo karze pozbawienia wolności do lat 2”. Zachowanie *Jana K.* jest więc czynem, z uwagi na publiczny charakter wypowiedzania swoich poglądów – pochod pierwszomajowy – i wobec powyższego podlega odpowiedzialności na podstawie art. 256 KK.

II. Zasada winy

Dawne prawo karne opierało się na zasadzie odpowiedzialności obiektywnej. Zgodnie z tą zasadą, odpowiedzialności karnej podlegał ten, kto swoim zachowaniem doprowadził do powstania ujemnych, ze społecznego punktu widzenia, skut-

ków, bez względu na to, czy wynikały one z jego winy, czy też nie. Obecnie prawo karne opiera się na zasadzie odpowiedzialności subiektywnej.

Zgodnie z obecnie obowiązującym Kodeksem karnym, zasada winy została wyraźnie wprowadzona do art. 1. Przepis ten w § 3 stanowi, iż nie popełnia przestępstwa sprawca czynu zabronionego, jeżeli nie można mu przypisać **winy w czasie czynu** (*nullum crimen sine culpa*). Takie ujęcie zasady winy może być dwojako interpretowane. Można zastosować wykładnię rozszerzającą, a także wykładnię zawężającą.

Stosując **wykładnię rozszerzającą**, należy dojść do wniosku, że ustawodawca nie wyklucza takich sytuacji, w których pomimo popełnienia czynu zabronionego nie będzie można przypisać sprawcy winy i to nie z uwagi na okoliczności wyłączające odpowiedzialność, wskazane w Rozdziale III KK, a ze względu na inną okoliczność, nieznaną w ustawie. Taka interpretacja – wyrażonej w art. 1 § 3 KK zasady winy – jest wolą ustawodawcy. W uzasadnieniu do projektu Kodeksu karnego czytamy: „Projekt stanął na stanowisku, że konieczne jest wyrażenie w Kodeksie karnym wprost uzależnienia odpowiedzialności karnej od winy (zasada winy). Przemawia za tym potrzeba wzmocnienia funkcji gwarancyjnej prawa karnego (...). Granice winy są precyzowane w przepisach rozdz. III. Nie wyklucza się jednak jeszcze innych sytuacji wyjątkowych, w których mimo popełnienia czynu zabronionego nie będzie można przypisać sprawcy winy. Projekt wprowadza więc jednoznacznie zasadę odpowiedzialności tylko za czyn zawiniony. Nie przesądza jednak akceptacji określonej teorii winy, pozostawiając to doktrynie i orzecznictwu”.

Stosując **wykładnię zawężającą**, zasadę winy wyrażoną w KK należy uznać za deklarację będącą potwierdzeniem konkretnych okoliczności wyłączających winę, wymienionych w Rozdziale III KK. Taka interpretacja, reprezentowana m.in. przez prof. *L. Gardockiego*, związana jest ze stanowiskiem, że prawo karne nie powinno zawierać przepisów wprowadzających możliwość tak elastycznego interpretowania przez sąd pewnych stanów faktycznych, ponieważ interpretacja taka mogłaby być podstawą licznych nadużyć.

Pomimo iż Kodeks karny nie zawiera definicji „winy”, doktryna wypracowała tzw. psychologiczną oraz normatywną teorię winy. Według teorii psychologicznej wina jest swoistym stosunkiem sprawcy do zarzucanego mu czynu, co w zasadzie ogranicza rozumienie winy do kategorii umyślności oraz nieumyślności. Teorie normatywne wskazują na rozumienie winy jako możliwości postawienia zarzutu sprawcy z popełnionego przez niego czynu, iż nie dał posłuchu normie prawnej. Obecnie przeważają poglądy zbliżone do teorii normatywnej, zgodnie z którą zasada winy jako podstawowy standard współczesnego prawa karnego w państwach demokratycznych zakłada, iż człowiek może zostać pociągnięty do odpowiedzialności karnej wyłącznie wtedy, gdy można przypisać mu winę w czasie czynu, tj. postawić mu zarzut niepodporządkowania się konkretnej normie prawnej.

III. Zasada odpowiedzialności indywidualnej i osobistej

Zasada odpowiedzialności indywidualnej określona jest w art. 1, 21, 55 KK oraz w przepisach Części szczególnej. Artykuł 1 KK określa, iż odpowiedzialności karnej **podlega ten tylko, kto** popełnia czyn zabroniony. Przepisy Części szczególnej potwierdzają tę zasadę, określając przy każdym przestępstwie, iż jest to własny czyn sprawcy, np. art. 280 KK: „**Kto** kradnie..., **podlega karze...**”. Zasada **odpowiedzialności indywidualnej** wyrażona jest również w art. 21 KK, który stanowi, iż okoliczności osobiste, wyłączające lub łagodzące albo zaostrzające odpowiedzialność karną, uwzględnia się tylko co do osoby, której dotyczą (zob. Rozdział IV) oraz w art. 55 KK **jako indywidualizacja kary**. Przepis ten stanowi, iż okoliczności wpływające na wymiar kary uwzględnia się tylko co do osoby, której dotyczą, np. jeżeli dwie osoby: recydywista i młodociany popełnią razem przestępstwo kradzieży, sąd wymierzając karę, weźmie pod uwagę fakt ponownego popełnienia przestępstwa tylko w odniesieniu do recydywisty, natomiast okoliczność wieku – tylko wobec młodocianego, co w konsekwencji oznaczać będzie surowszą karę dla recydywisty, przy założeniu, że pozostałe okoliczności sprawy są takie same wobec obu sprawców.

Przeciwieństwem odpowiedzialności indywidualnej jest odpowiedzialność określana jako zbiorowa, grupowa, ostatnio określana jako **odpowiedzialność podmiotów zbiorowych**.

W ciągu całego XIX w. idea odpowiedzialności karnej grupowej była odrzucona, zgodnie z przyjętą w kodyfikacjach napoleońskich zasadą: *societas delinquere non potest*. Zasadnicze argumenty przytaczane przeciwko odpowiedzialności karnej osób prawnych to takie, że osoba prawna jest fikcją, nie ma zdolności do popełniania czynu, osobie prawnej nie można przypisać winy oraz ze względu na występującą niezgodność między karą i grupą, ponieważ pojęcie kary może korespondować tylko z pojęciem jednostki.

Następującemu od końca XIX w., a następnie w XX w. rozwojowi przedsiębiorczości oraz rozwojowi prawa karnego, który zmierzał do dyscyplinowania różnych dziedzin działalności społecznej i ekonomicznej, towarzyszyło stopniowe wprowadzanie możliwości stosowania sankcji karnych wobec przedsiębiorstw. Te bowiem instytucje były postrzegane jako „instrumenty”, poprzez które działają osoby fizyczne, represjonowanie osób fizycznych zaś często okazywało się niewystarczające (gdy instytucja np. zastępowała jednostki innymi, prowadzącymi tę samą przestępczą działalność) bądź nawet fikcyjne (gdy ukarana jednostka była niewypłacalna). W związku z tym rozważano, czy nie byłoby bardziej celowe przyjęcie instytucji odpowiedzialności karnej.

W zmienionej sytuacji przytoczone wyżej argumenty przeciwko odpowiedzialności karnej osób prawnych w dużym stopniu straciły na aktualności.

Odpowiadając na argument fikcji osoby prawnej, przytoczono dowody realności istnienia instytucji odpowiedzialności osób prawnych, chociażby w prawie cywilnym.

Argumentowi związanemu z pojęciem czynu korespondującego wyłącznie z człowiekiem przeciwstawia się argument uczestniczenia osoby prawnej w obrocie prawnym.

Konstrukcja prawnokarna winy może być zastosowana również do osób prawnych.

Argument o niezgodności pojęcia kary i pojęcia osoby prawnej traci obecnie na aktualności, ponieważ wiele kar występujących w Kodeksach karnych może ze swej istoty mieć zastosowanie do osób prawnych, np. kary pieniężne, konfiskata, zakaz prowadzenia działalności.

Odpowiedzialność karna osób prawnych funkcjonuje obecnie w większości krajów Europy. Instytucja ta znana jest ustawodawstwu holenderskiemu, belgijskiemu, francuskiemu, jak również całemu systemowi *common law*. Wobec powyższego, a także w związku z dostosowywaniem naszego prawa do *acquis communautaire*, 28.10.2002 r. Sejm uchwalił ustawę o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 703 ze zm.). Zgodnie z art. 48 OdpPodZbU, przepisy ustawy weszły w życie 28.11.2003 r. Jednak w dniu 3.11.2004 r. Trybunał Konstytucyjny wydał orzeczenie w sprawie zgodności z Konstytucją niektórych przepisów OdpPodZbU. W orzeczeniu tym uznano za sprzeczne z Konstytucją kluczowe przepisy ustawy, decydujące o modelu odpowiedzialności podmiotów zbiorowych i systemie stosowanych wobec nich kar. W ocenie Trybunału odpowiedzialność podmiotów zbiorowych przewidziana w OdpPodZbU ma charakter represyjny i jako taka korzysta z ochrony wynikającej z art. 42 Konstytucji RP. Trybunał Konstytucyjny odroczył utratę mocy niezgodnych z Konstytucją przepisów do końca czerwca 2005 r. Wobec powyższego, 30.6.2005 r. Sejm uchwalił nowelizację OdpPodZbU, która nieznacznie zmieniła obowiązującą regulację.

Ustawa ta określa zasady odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za popełnione przestępstwa lub przestępstwa skarbowe, a także zasady postępowania w przedmiocie takiej odpowiedzialności (art. 1). Przechodząc do omówienia modelu odpowiedzialności podmiotów zbiorowych, należy na wstępie zaznaczyć, że ustawa nie wprowadza jednolitego modelu odpowiedzialności podmiotów zbiorowych. Model zastosowany przez ustawodawcę jest modelem mieszanym, nieprzyjmującym bezpośrednio żadnego modelu wykształconego do tej pory w wielu krajach europejskich. Przyjęty przez ustawodawcę model należy wyinterpretować przede wszystkim z przepisów art. 3, 4 i 5 OdpPodZbU, które w całości tworzą trzy przesłanki odpowiedzialności karnej podmiotów zbiorowych.

Ustawodawca w art. 3 (po nowelizacji) wyróżnił cztery grupy osób fizycznych, których przestępne zachowanie może skutkować odpowiedzialnością podmiotu zbiorowego. Są to osoby:

- 1) działające w imieniu lub w interesie podmiotu zbiorowego w ramach uprawnień lub obowiązku do jego reprezentowania, podejmowania w jego imieniu decyzji lub wykonywania kontroli wewnętrznej albo przy przekroczeniu tego uprawnienia lub niedopełnieniu tego obowiązku;

- 2) dopuszczone do działania w wyniku przekroczenia uprawnień lub niedopełnienia obowiązków przez osobę, o której mowa w pkt 1;
- 3) działające w imieniu lub w interesie podmiotu zbiorowego, za zgodą lub wiedzą osoby, o której mowa w pkt 1;
- 4) będącej przedsiębiorcą, który bezpośrednio współdziała z podmiotem zbiorowym w realizacji celu prawnie dopuszczalnego.

W każdym z trzech powyżej przedstawionych przypadków dodatkową przesłanką konieczną do wystąpienia jest okoliczność, że zachowanie osoby fizycznej wskazanej w art. 3 OdpPodZbU przyniosło lub mogło przynieść podmiotowi zbiorowemu korzyść, chociażby niemajątkową.

Zgodnie z art. 4 OdpPodZbU, podmiot zbiorowy podlega odpowiedzialności, jeżeli fakt popełnienia czynu zabronionego wymienionego w art. 16 przez osobę, o której mowa w art. 3, został potwierdzony prawomocnym wyrokiem skazującym tę osobę, wyrokiem warunkowo umarzającym wobec niej postępowanie karne albo postępowanie w sprawie o przestępstwo skarbowe, orzeczeniem o udzielenie tej osobie zezwolenia na dobrowolne poddanie się odpowiedzialności albo orzeczeniem sądu o umorzeniu przeciwko niej postępowania z powodu okoliczności wyłączających ukaranie sprawcy.

Artykuł 5 OdpPodZbU ustanawia kolejną przesłankę, która w toku procesu musi być wykazana, aby sąd mógł uznać podmiot zbiorowy za odpowiedzialny na podstawie OdpPodZbU i wymierzyć mu karę. Przesłanką tą jest wina w rozumieniu tego przepisu, która musi być udowodniona co najmniej w jednej z dwóch możliwych postaci: winy w wyborze lub winy w nadzorze. Należy podkreślić, iż ustawodawca, wydając się, celowo użył terminu „co najmniej” w treści art. 5 OdpPodZbU, stanowiąc tym samym minimalne przesłanki zawinienia podmiotu zbiorowego. Jeżeli więc w ramach działalności danego podmiotu zbiorowego celowo zostanie zatrudniona osoba mająca np. za zadanie tak prowadzić księgi finansowe przedsiębiorstwa, aby ukryć jego przestępczą działalność, wówczas oczywiście podmiot zbiorowy będzie ponosił odpowiedzialność.

Analiza form winy zawartych w art. 5 OdpPodZbU nie może zostać przeprowadzona bez odwołania się do art. 3 OdpPodZbU, ponieważ każda forma winy dotyczy innych grup osób fizycznych z art. 3 OdpPodZbU. Zgodnie z regulacją przepisu art. 5 OdpPodZbU, kwestia winy w wyborze lub winy w nadzorze może być rozpatrywana tylko w kontekście osoby fizycznej, o której mowa w art. 3 pkt 2 lub 3.

Wskazać jednak należy, iż znowelizowana regulacja przepisu art. 5 OdpPodZbU ustanowiła przesłankę zawinienia podmiotu zbiorowego wyłącznie w stosunku do osób wymienionych w art. 3 pkt 2 i 3 tej ustawy, poprzez wskazanie na „winę” w wyborze bądź nadzorze. Zgodnie z orzeczeniem SN z 5.5.2009 r. „Pominięcie w tym przepisie przesłanki własnej odpowiedzialności podmiotu zbiorowego za czyny osób wskazanych w art. 3 pkt 1, przy niewprowadzeniu jakichkolwiek innych zasad odpowiedzialności podmiotu za działania osób nim zarządzających, spowodowało brak możliwości pociągnięcia podmiotu zbiorowego do odpowiedzialności za czyny zabronione tej kategorii osób”.

Kazus: Prezeska zarządu spółki X (spółka z o.o.), *Janina K.*, udała się do banku w celu zaciągnięcia kredytu. Ponieważ sytuacja firmy była coraz trudniejsza (tzn. rosła liczba wierzycieli spółki oraz brak możliwości zaspokojenia większości z nich), pani *Janina K.* przedłożyła w banku dokumenty potwierdzające dobrą sytuację finansową spółki. Przedłożone w banku dokumenty były odzwierciedleniem sytuacji spółki, ale sprzed roku. Prezeska zarządu w momencie zaciągania kredytu wiedziała, że go nie spłaci. Pozostałym członkom zarządu powiedziała, żeby się nie martwili, że ona ma znajomości w różnych bankach i na pewno dostanie kredyt, pomimo złej sytuacji finansowej spółki. Otrzymany z banku kredyt *Janina K.* przeznaczyła na realizację kontraktu dotyczącego produkcji i sprzedaży rewelacyjnego leku na katar. Niestety w trakcie jego realizacji, po 10 miesiącach, *Janina K.* została oskarżona o przestępstwo z art. 297 § 1 KK ze względu na niespłacenie żadnej raty kredytu. Analizując powyższy stan faktyczny na podstawie KK i OdpPodZbU, przedstaw, jak może się kształtować odpowiedzialność karna *Janiny K.* i spółki X.

Na podstawie powyższego stanu faktycznego można stwierdzić, iż *Janina K.* może podlegać odpowiedzialności karnej za przestępstwo z art. 297 § 1 KK, należy także rozważyć kwestie dotyczące możliwości zastosowania kumulatywnego zbiegu przepisów w kontekście wypełnienia przez *Janinę K.* ustawowych znamion przestępstwa z art. 286 § 1 KK. Oczywiście uznanie, czy *Janina K.* popełniła to przestępstwo, zależeć będzie od oceny, czy swoim zachowaniem wyczerpała wszystkie ustawowe znamiona zawarte w tym przepisie, tzn. czy działając w celu uzyskania dla siebie lub kogo innego kredytu, przedstawiła nierzetelny dokument albo nierzetelne pisemne oświadczenie dotyczące okoliczności o istotnym znaczeniu dla uzyskania tego kredytu. Niewątpliwie *Janina K.* przedłożyła w banku nierzetelne dokumenty potwierdzające, że firma jest w dobrej kondycji finansowej, chociaż w danej chwili tak nie było i niewątpliwie zrobiła to w celu uzyskania kredytu. Tym samym można uznać, iż może ona odpowiadać za przestępstwo oszustwa kapitałowego.

Kolejnym problemem na tle powyższego stanu faktycznego jest kwestia, czy spółka X może ponieść odpowiedzialność na podstawie OdpPodZbU. Analizując tę kwestię, należy zastanowić się, czy w podanym kazusie zostały spełnione wszystkie przesłanki zawarte w OdpPodZbU. Zgodnie z ustawą, podmiot zbiorowy (a więc na podstawie art. 2 OdpPodZbU spółka z o.o. jako osoba prawna) może podlegać odpowiedzialności, jeżeli, po pierwsze, osoba wymieniona w art. 3 OdpPodZbU popełni czyn zabroniony wymieniony w katalogu w art. 16 OdpPodZbU. Po drugie, czyn ten zostanie stwierdzony prawomocnym orzeczeniem sądu wskazanym w art. 4 OdpPodZbU. Po trzecie, czyn ten przyniesie korzyść temu podmiotowi zbiorowemu (korzyść w rozumieniu art. 3 OdpPodZbU). I po czwarte, podmiot zbiorowy musi zawinąć w rozumieniu art. 5 OdpPodZbU. Analizując powyższe cztery przesłanki w kontekście stanu faktycznego, należy stwierdzić, iż *Janina K.*, jako prezeska zarządu, jest osobą wymienioną w art. 3 ust. 1 OdpPodZbU. Po drugie, popełniła przestępstwo wskazane w art. 16 OdpPodZbU. Oczywiście przesłanka druga będzie spełniona w momencie wydania prawomocnego orzeczenia sądu. Po trzecie, czyn *Janiny K.* przyniósł korzyść firmie w postaci uzyskanego kredytu. I po czwarte, należy zastanowić się nad spełnieniem przesłanki zawinienia z art. 5 OdpPodZbU. Należy jednak wskazać, iż w związku z nowelizacją ustawy i zmiany przepisu art. 5 brak jest możliwości pociągnięcia podmiotu zbiorowego do odpowiedzialności karnej za czyny osób wymienionych w art. 3 ust. 1. Można jedynie rozważać, czy stan faktyczny można ewentualnie zakwalifikować na podstawie art. 3 ust. 2 OdpPodZbU.

Odpowiedzialność karna ma również **charakter osobisty**. Oznacza to, że nikt nie może zobowiązać się do poniesienia odpowiedzialności karnej za inną osobę. Takie zachowanie jest przestępstwem określonym w art. 239 § 1 KK, który stanowi m.in., iż za odbywanie kary za skazanego grozi kara od 3 miesięcy do 5 lat pozbawienia wolności. Wyjątek od zasady odpowiedzialności osobistej uregulowany

jest w Kodeksie karnym skarbowym, który przewiduje instytucję odpowiedzialności posiłkowej.

IV. Zasada humanitaryzmu

Zasada humanitaryzmu została wyrażona w Kodeksie karnym w art. 3. Zgodnie z tym przepisem, kary oraz inne środki przewidziane w Kodeksie stosuje się **z uwzględnieniem zasad humanitaryzmu**, w szczególności z poszanowaniem godności człowieka. Oznacza to, że każdy człowiek niezależnie od sytuacji powinien być traktowany z szacunkiem i poszanowaniem jego przyrodzonej i niezbywalnej godności. Zasada ta zakłada minimalizację dolegliwości, przede wszystkim w zakresie kar oraz innych środków stosowanych na podstawie Kodeksu karnego. Ustawodawca wprowadził ten przepis, zaznaczając w uzasadnieniu do projektu, że norma ta nie ma znaczenia deklaratoryjnego, lecz powinna stanowić zasadniczą dyrektywę wymiaru kary i stosowania innych środków będących prawnokarną reakcją na popełnienie czynu zabronionego. Dlatego też niezwykle istotne znaczenie zasada ta nabiera w kontekście systemu wykonywania kary. Zasada humanitaryzmu powtórzona więc została w art. 4 KKW, zgodnie z którym kary, środki karne, środki kompensacyjne, przepadek, środki zabezpieczające i środki zapobiegawcze wykonuje się w sposób humanitarny, z poszanowaniem godności ludzkiej skazanego. Zakazuje się ponadto stosowania tortur lub nieludzkiego albo poniżającego traktowania i karania skazanego.

Zasada humanitaryzmu wynika również z art. 40 Konstytucji RP, który stanowi, iż nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu oraz że zakazuje się stosowania kar cielesnych. Jest ona dodatkowo wspierana przez art. 30 Konstytucji RP, który statuuje zasadę ochrony godności człowieka i zgodnie z którym przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela, jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych. Ponadto zasada humanitaryzmu wynika z podpisanych przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji z 4.11.1950 r. o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.) oraz z Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z 19.12.1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167).

V. Zasada *nullum crimen nulla poena sine lege poenali anteriori certa*

Zasada *nullum crimen sine lege* jest jedną z podstawowych zasad prawa karnego określającą podstawowe wskazówki, jakie ma spełniać ustawa karna oraz jakich ma przestrzegać organ stosujący prawo karne. Zasada ta została wyrażona w art. 42 Konstytucji RP oraz w art. 1 KK, które stanowią, że odpowiedzialności karnej pod-

lega ten tylko, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia. Z reguły tej wynika kilka podstawowych zasad:

A. Zasada *nullum crimen sine lege scripta* skierowana jest do ustawodawcy, aby w procesie tworzenia prawa zasady odpowiedzialności karnej oraz poszczególne przestępstwa zostały wyraźnie określone i zapisane w akcie, jakim jest ustawa. W kwestii tej wypowiedział się m.in. Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 8.1.2008 r. (P 35/06, OTK-A 2008, Nr 1, poz. 1) zgodnie z którym: „(...) zgodnie z art. 42 ust. 1 Konstytucji odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto dopuścił się czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia (...). Po pierwsze, w myśl tego przepisu, czyn zabroniony i rodzaj oraz wysokość kar i zasady ich wymierzania muszą zostać określone bezpośrednio w ustawie, przy czym Konstytucja nie wyklucza doprecyzowania niektórych elementów przez akty podustawowe (zasada wyłączności ustawy w sferze prawa represyjnego)”. Źródłem prawa karnego może więc być tylko ustawa karna. Może się jednak zdarzyć, że ustawa karna w niektórych przepisach odsyła do aktów niższej rangi, np. rozporządzeń lub zarządzeń, wtedy mamy do czynienia z przepisem blankietowym.

B. Zasada *nullum crimen sine lege certa* oznaczająca postulat określoności przestępstwa adresowana do ustawodawcy, który powinien formułować przepisy karne w sposób zrozumiały i jasny dla każdego obywatela. Określoność przestępstwa wpływa na sprawne funkcjonowanie organów sądowniczych, np. sądu, który przypisuje sprawcy – analizując dokładnie jego czyn i cały stan faktyczny – określone przestępstwo. Postulat *nullum crimen sine lege certa* nakazuje ustawodawcy takie formułowanie zakazów, aby były one przejrzyste i nie budziły wątpliwości w procesie przypisywania przestępstw sprawcom. Ustawa karna zawiera jednak takie przepisy – nieokreślające precyzyjnie elementów przestępstwa – poprzez wprowadzanie znamion ocennych, np. kto znieważa – art. 216 KK, kto rozpija – art. 208 KK, kto złośliwie przeszkadza – art. 195 KK. Zasada określoności prawa karnego stanowi istotną funkcję gwarancyjną w kontekście uniemożliwienia stosowania nadużyć ze strony państwa i jego organów.

C. Zasada *nullum crimen sine lege stricta*, czyli **zakaz analogii** skierowana jest do organów stosujących prawo. Zasada ta zabrania pociągania do odpowiedzialności za czyn, który nie został bezpośrednio zabroniony przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia, a który wykazuje podobieństwo do czynu wyraźnie zabronionego przez prawo. Prawo zna dwa rodzaje analogii:

- 1) *analogia legis*;
- 2) *analogia iuris*.

Analogia legis jest to ustalenie konsekwencji prawnych faktu nieuregulowanego przez prawo obowiązujące na podstawie norm określających konsekwencje prawne faktów podobnych.

Analogia iuris natomiast jest to ustalenie konsekwencji prawnych faktu nieuregulowanego przez prawo obowiązujące na podstawie ogólnych zasad, które mają stanowić podstawy systemu norm prawa obowiązującego lub jego części.

Prawo karne przewiduje **zakaz stosowania analogii na niekorzyść oskarżonego**, co oznacza, że dopuszczalna jest analogia na korzyść oskarżonego i niezminiająca jego sytuacji. Zakaz analogii na niekorzyść oskarżonego jest potwierdzeniem funkcji gwarancyjnej prawa karnego.

D. Zasada *nulla poena sine lege*, czyli zasada oznaczoneści kary skierowana jest do ustawodawcy. Prawo karne zna trzy możliwości oznaczenia sankcji karnych:

- 1) **sankcje bezwzględnie oznaczone**, to takie, które przewidują tylko jedną karę za dane przestępstwo, np. kto zabija, podlega karze 10 lat pozbawienia wolności;
- 2) **sankcje względnie oznaczone**, to takie, które przewidują rozpiętość kary i umożliwiają sądowi w każdej sytuacji dostosowanie do całego stanu faktycznego najodpowiedniejszej granicy kary, np.: kto kradnie z włamaniem, podlega karze pozbawienia wolności od roku do 10 lat;
- 3) **sankcje nieoznaczone**, to takie, przy których ustawodawca w ogóle nie określa rodzaju kary, np.: kto zabija, podlega karze.

Polskie prawo karne przewiduje wyłącznie sankcje względnie oznaczone, umożliwiające sądowi, biorąc pod uwagę wszystkie elementy przestępstwa oraz okoliczności dotyczące sprawcy, orzeczenie sprawiedliwej kary w granicach przewidzianych w przepisach.

E. Zasada *lex retro non agit*, czyli **nieretroaktywność ustawy karnej** skierowana do organów stosujących prawo. Oznacza, iż nikt nie może być pociągnięty do odpowiedzialności karnej za czyny, które nie były zabronione w momencie ich popełnienia. Zasada ta została potwierdzona w art. 42 Konstytucji RP, zgodnie z którym odpowiedzialności karnej podlega tylko ten, kto dopuścił się czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia. Oznacza to, że ustawa karna nie może działać wstecz i odnosić się do czynów popełnionych przed jej wejściem w życie. Przykładem naruszenia zasady *lex retro non agit* może być dekret z 12.12.1981 r. o stanie wojennym (Dz.U. Nr 29, poz. 154 ze zm.). Artykuł 61 tego dekretu stanowił, że: „dekret wchodzi w życie z dniem ogłoszenia z mocą od dnia uchwalenia”. Niewątpliwie wynikające z takiego zapisu wsteczne obowiązywanie ustawy było naruszeniem jednej z podstawowych zasad prawa karnego.

[Przejdź do księgarni →](#)

ksiegarnia.beck.pl